

Koľko bude stať euro?

Sociálne dopady pristúpenia nových členských štátov k eurozóne

Zhrnutie

Béla Galgóczi

Koľko bude stať euro?

Sociálne dopady pristúpenia nových členských štátov k eurozóne

Zhrnutie

Béla Galgóczi

European Trade Union Institute
for Research, Education and Health and Safety
(ETUI-REHS)

The National Institute for Working Life and the Swedish Trade
Unions in Cooperation
(SAL TSA)

Zhrnutie v anglickom jazyku publikovanej práce “What price the euro? The social impact of euro-zone accession for the new member states” je dostupné v češtine, angličtine, francúzštine, nemčine, maďarčine, poľštine a slovenčine. Môžete si ho zadarmo stiahnuť zo stránky ETUI-REHS.

Zber dát bol ukončený v apríli 2006.

Z angličtiny preložil Daniela Cziriová.

Brusel 2006

© Vydal: ETUI-REHS, Brusel

Všetky práva vyhradené

Vytlačil: ETUI-REHS Printshop, Brusel

D/2006/10574/33

ISBN: 2-87452-049-7 (tlačená verzia)

ISBN: 2-87452-066-7 (pdf verzia)

ETUI-REHS je finančne podporované Európskou komisiou.

Obsah

Úvod	1
1. Makroekonomický rámec v nových členských štátoch	6
1. Dynamika hospodárstva a transformácie	6
2. Balassa-Samuelsonov efekt	13
3. Dôsledky: prísnejšie kritéria SGP pre krajiny SVE, než pre súčasných členov EMU	14
2. Výzvy sociálneho zabezpečenia a potreby investícií	15
3. Rozličné prístupy k menovej politike	18
1. Teória „optimálnej menovej oblasti“	18
2. Režimy výmenných kurzov v nových členských štátoch v SVE	19
4. Prínosy a riziká prístúpenia k eurozóne	21
1. Prístup „hlavného prúdu“	21
2. Kritický prístup	22
3. Nedostatočný sociálny dialóg	24
4. Rysy typické pre jednotlivé štáty	25
Literatúra	29

Úvod

Tento súhrn knihy “Aká je cena za euro? – Sociálne a hospodárske dôsledky pristúpenia k eurozóne pre nové členské štáty” (*What price the Euro? – The social impact of the euro-zone accession for the new member states*) je spracovaný tak, aby dosiahol dva ciele: po prvé predložiť v stručnejšej forme informácie obsiahnuté v plnej verzii knihy s prehľadnou analýzou pre tých, ktorí potrebujú všeobecné pochopenie vývoja a hlavných záverov knihy, skôr než podrobné informácie o každom štáte; a po druhé prekladom do šiestich jazykov (vrátane štyroch stredo - a východoeurópskych jazykov) umožniť širšiu dostupnosť výsledkov projektu.

Výskumný projekt, ktorý sa skrýva za touto publikáciou, bol spoločnou aktivitou švédskej siete SALTSA a Európskeho ústavu odborov pre výskum, vzdelávanie a ochranu zdravia a bezpečnosť pri práci [European Trade Union Institute for Research, Education and Health and Safety (ETUI – REHS)]. Myšlienka vypracovať projekt o sociálnych a hospodárskych dôsledkoch vyplývajúcich z pristúpenia nových členských štátov zo strednej a východnej Európy (SVE) k eurozóne vznikla na základe viacerých výskumných projektov o Európskom pakte zamestnanosti (European Employment Pact). Predchádzajúce štúdie ETUI sa zaoberali procesmi v Cardiffe, Kolíne nad Rýnom a v Luxembursku a boli, okrem iných záležitostí, zamerané na vzájomnú previazanosť makroekonomickej politiky a politiky zamestnanosti. Jedna publikácia skúmala relevantnosť Európskej stratégie zamestnanosti (European Employment Strategy) pre nové členské štáty. Bolo teda logické preskúmať, aké dôsledky by mohol mať „beh k euro“, vrátane prijatia kritérií paktu stability a rastu (Stability and Growth Pact - SGP), na celkovú perspektívu rozvoja a najmä na pracovné trhy. Teraz je jasné, že strednodobé makroekonomické politiky nových členských štátov sú stále riadené harmonogramom ich pristúpenia k Hospodárskej a menovej únii (Economic and Monetary Union – EMU) s ďalekosiahlymi dôsledkami pre celé hospodárstvo a spoločnosť. Pretože jednou zo základných ctižiadostí Európskeho paktu zamestnanosti je nájsť rovnováhu medzi makroekonomickou politikou a udržateľným rastom zamestnanosti, a ústredným cieľom Lisabonskej stratégie je *viac a lepších pracovných miest*, rozhodujúce je preskúmať, ako sa tieto ciele prejavujú v nových členských štátoch v súvislosti s ich pristúpením k eurozóne.

Naším cieľom bolo poskytnúť prehľad, podľa jednotlivých štátov, o tom aké voľby a možnosti politik sa objavili v súvislosti s prijatím eura a ako sa javia vo verejných diskusiách a na úrovni národného sociálneho dialógu. Taktiež sme skúmali možný dôsledok pristúpenia k eurozóne na skutočnú konvergenciu, sociálnu ochranu a rast zamestnanosti.

Kritéria Paktu stability a rastu (SGP) sú dobre známe a zdokumentované (Gros et al. 2004; ECB 1999). Avšak stojí za to pripomenúť si ich hlavné prvky, vlastnosti a dôvody na ktorých sú postavené.

Jedinečným prvkom eurozóny je, že menová politika je centralizovaná v rukách Ústrednej európskej banky (European Central Bank - ECB), zatiaľ čo fiškálna (rozpočtová a daňová) politika zostáva decentralizovaná v rukách jednotlivých členských štátov. Uznáva sa teda, že fiškálna politika, aby sa podporila zodpovednosť ECB za udržovanie cenovej stability a predchádzanie parazitovaniu, musí podliehať určitým pravidlám, aby sa zabezpečila disciplína vo verejných financiách. Tieto pravidlá sa skladajú z dvoch pilierov. Po prvé, v členských štátoch nesmie všeobecný deficit verejných financií (štátneho rozpočtu) prekročiť 3% HDP (je to možné len za výnimočných okolností). Po druhé, všeobecný verejný/štátny dlh nesmie prekročiť 60% HDP (v prípadoch vyššej miery zadĺženosti musí byť tento dlh znížený). Ako boli tieto referenčné hodnoty vybrané? Vychádzalo sa z toho (Thygesen, 2002), že 60% bol priemerný ukazovateľ celkovej zadĺženosti členských štátov EÚ v roku 1990 a pokiaľ tieto štáty udržia svoje schodky verejných financií po hranicu 3%, potom by ich zadĺženosť smerovala k 60% za predpokladu, že menovitý HDP rastie s trendom prírastku o asi 5% reálneho rastu (o ktorom sa vtedy predpokladalo, že je potenciálny nárast výkonu EÚ) k tomu ešte patrí ukazovateľ 2% inflácie (v súlade s inflačným cieľom ECB). (Orban a Szapáry 2004)

Prijatie eura je v nových členských štátoch EÚ v SVE zarámované do veľmi zvláštnych súvislostí. Pretože štáty SVE sú tranzitnými ekonomikami, v ktorých prebieha dynamická zmena, sú ich sociálne a hospodárske prostredia zásadne odlišné od prostredí už zavedených trhových ekonomík eurozóny. Prvou otázkou, ktorá sa vynára je čo je také naliehavé a núti tieto štáty, ktoré sa natoľko líšia od hlavných štátov eurozóny a nachádzajú sa v odlišnej fáze vývoja, k prijatiu „zvieracej kazajky“ eura?

Pri skúmaní súčasných diskusií o pristúpení k eurozóne sa môžeme začuďovať nad tým, v akom rozsahu sa táto otázka rieši na značne zjednodušenom technickom základe pri vytváraní väčšiny politík. Berie sa ako samozrejmosť, že skoré pristúpenie k eurozóne je prínosom pre rozvoj všetkých týchto štátov.

Horst Koehler (ako vtedajší riaditeľ Medzinárodného menového fondu - MMF) v hlavnom prejave na medzinárodnej konferencii povedal:

Pristúpenie k oblasti spoločnej meny poskytne ďalšie významné posilnenie hospodárskeho rozvoja (v krajinách SVE – BG) prostredníctvom zvýšeného objemu obchodu a finančných tokov tým, že sa znížia náklady na transakcie a odstránia sa trhové riziká. Ale to neznamená, že to bude čas pre odpočinok. Zisky z prijatia eura nebudú pri budať automaticky.

Niektorí vonkajší pozorovatelia dodávajú, že sa majú očakávať určité ťažkosti a obeť od splnenia maastrichtských kritérií, ale že tieto budú

vykompenzované prijatím eura. Očakávajú sa nižšie riziká a vyšší objem obchodu a investícií a predpokladá sa rovnako vyššia rýchlosť hospodárskeho rastu (European Policy Centre 2004; MMF 2004).

Pri tomto výklade sa táto otázka zaoberá iba tým, ako budú vlády schopné uľahčiť svojim občanom prehltnutie horúcej piľulky fiškálnych a menových opatrení. Správa Svetovej banky (Svetová banka 2004) tvrdí, že „štáty višegrádskej skupiny (najmä Česká republika, Maďarsko a Poľsko) budú potrebovať dlhšie časové obdobia, aby dostali fiškálne schodky – a v niektorých prípadoch aj infláciu (Maďarsko a Slovenská republika) pod kontrolu a nebudú až do roku 2008–2010 v situácii priaznivej pre prijatie eura“; a potom dodáva „slabá verejná podpora vlád a politická nestabilita v niektorých krajinách komplikujú vytváranie hospodárskych politík a uskutočňovanie reforiem“: Zsigmond Járαι, prezident Maďarskej národnej banky, vyhlásil v rozhovore, že „zavedenie euro je otázkou sily: zatiaľ čo je výhodou pre podniky, potom pre politiku a politikov prináša náklady, pretože musí byť stlačený schodok rozpočtu“ (Napi 2004).

Dokonca i názvy vládnych plánov harmonogramu pre pristúpenie k eurozóne veľa napovedajú. Najmä „plány konvergenčie“ často zahrňujú pojem „splnenie kritérií konvergenčie“, ako keby fiškálna a menová konvergenčia zahrnuté v splnení maastrichtských kritérií boli neoddeliteľnou súčasťou dosiahnutia celkového cieľa všetkých nových členských štátov, osobitne hospodárskej a sociálnej konvergenčie s hlavnými štátmi eurozóny (presnejšie uvádzané ako skutočná konvergenčia).

Navyše aj politické ovzdušie národných prístupov je zvláštne. Po dlhom procese pristúpenia k EÚ s vrcholným obdobím, ktoré sa vyznačovalo „behom do EÚ“ so všetkými technickými záležitosťami transpozície *acquis* (komunitárneho práva), sa teraz nové členské štáty nachádzajú s rovnakou zotrvačnosťou „v behu do eurozóny“. A napriek tomu, že na splnenie kodanských prístupových kritérií sa pozeralo ako na preteky, pričom štáty podrobne sledovali výkonnosť každého jedného z nich, dá sa rovnaký model správania pozorovať aj v súvislosti s pristúpením k eurozóne.

Peter Papánek, hovorca slovenského ministerstva financií vyhlásil: „Máme reálnu príležitosť, že splníme maastrichtské kritéria včas. Pre malú a otvorenú ekonomiku akou je Slovensko je v jej najvyššom záujme pripojiť sa k rozvinutým ekonomikám čo najskôr“. K tomu dodal: „Napriek tomu nebude Slovensko bežcom na čele, pretože Estónsko, Litva a Slovinsko budú rýchlejšie“ (Népszabadság 2005).

Rámec pristúpenia k EMU sa javí viac v súvislosti s *riadením* a *splnením*, než s uvedomelou voľbou politiky vychádzajúcej zo zváženia kladov a záporov daného procesu v zmysle priorit národného rozvoja a rozhovorov

so sociálnymi partnermi. Vyhodnotenie dôsledkov prijatia eura na skutočnú konvergenciu, sociálne zabezpečenie a zamestnanosť nebolo realizované v žiadnej z dotknutých krajín a táto téma sa nerozoberala ani v publikáciách, alebo v diskusiách. Pokiaľ preskúmame situáciu jednotlivých krajín, musíme zdôrazniť, že pri posudzovaní možných prínosov a nevýhod vstupu do EMU a jeho načasovaní sa s novými členskými štátmi nedá zaobchádzať ako s homogénnou skupinou.

Za prvé existuje zásadný rozdiel medzi štátmi podľa ich menového režimu. U pobaltských štátov s ich usporiadaniami menového koša (alebo pevne stabilizovanej/viazanej meny v prípade Lotyšska), to znamená ich neschopnosť udržovať nezávislú menovú politiku sa nezdá, že by z dlhého prechodného obdobia získali tieto štáty významné prínosy. U štátov s plávajúcim menovým kurzom a individuálnymi menovými politikami je však toto oveľa zložitejším problémom v súvislosti s tým, ktoré národné charakteristiky a priority štátu sa stanú rozhodujúcimi prvkami.

Súčasne majú štáty SVE aj významné spoločné rysy, ktoré ich odlišujú od súčasných štátov eurozóny. V tejto súvislosti vyvstávajú tri hlavné úvahy:

1. Ich odlišné makroekonomické profily, typické podstatne nižšími hladinami HDP, väčšou dynamikou (napríklad takmer vo výške 10% menovitej miery rastu, vysokým, ale nevyrovnaným rastom produktivity práce), pokračujúcou transformáciou a konvergenciou (proces doháňania).
2. Vyššie sociálne riziká vo forme „deficitu sociálneho zabezpečenia“ nazhromaždeného počas transformácie s veľkými napätiami na trhu práce (nízka zamestnanosť a vysoká nezamestnanosť) a nárast chudoby a nerovnosti, ktoré vyžadujú zvláštnu pozornosť, najmä pokiaľ sa vezme ako referenčná hodnota Európsky sociálny model.
3. Hospodárska zaostalosť, ktorá vyvoláva potrebu vyšších investícií. Tieto štáty zúfalo potrebujú verejné investície do infraštruktúry, zdravotnej starostlivosti, vzdelávania, výskumu a vývoja a ochrany životného prostredia, aby sa vyvolala konvergencia s ich rozvinutejšími partnermi v EÚ a aby splnili svoje záväzky týkajúce sa prijatia *acquis communautaire* (komunitárneho práva).

Naše tézy majú teda dvojaký záver:

1. Vzhľadom k ich odlišným makroekonomickým profilom a prechodnej povahe nie sú kritéria SGP v ich súčasnej podobe vhodné pre nové členské štáty v SVE.

2. Na druhej strane sú vzhľadom k ich zvláštnemu charakteru po prechode, vysokým sociálnym rizikám a hospodárskej zaostalosti potrebné vysoké verejné investície, výdavky na sociálne zabezpečenie a rast zamestnanosti, v dôsledku čoho vyplývajú z neprimeraných menových a fiškálnych kritérií zbytočné obmedzenia a tie poškodia ich budúci rozvoj. To sa rovnako prieči cieľom Lisabonskej stratégie zamestnanosti a zásadám Európskeho sociálneho modelu.

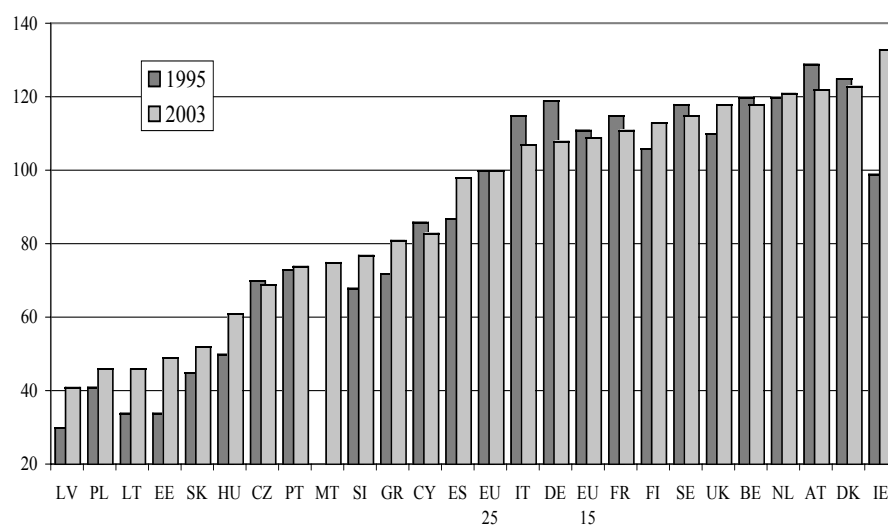
1 Makroekonomický rámec v nových členských štátoch

Nové členské štáty v strednej a východnej Európe majú významné spoločné rysy, ktoré ich odlišujú od terajších členských štátov eurozóny. V tejto časti poukážeme na ich najvýraznejšie odlišnosti v zmysle makroekonomického rozvoja.

1.1 Dynamika hospodárstva a transformácie

Štáty SVE sú podstatne chudobnejšie než ich západní susedia. Ich HDP na hlavu predstavuje zhruba 50% priemeru 25 štátov EU (EU-25) pri započítaní rozdielov kúpnej sily (bez tejto korekcie – len podľa parít výmenných kurzov – by to bolo menej než jedna štvrtina).

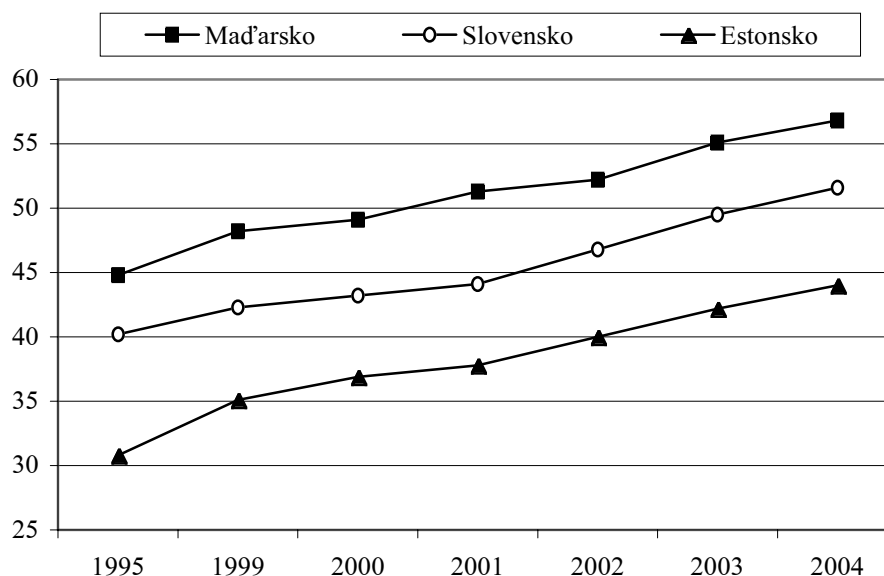
Obrázok 1: HDP na hlavu 1995-2003 v PKS, EU-25=100

Prameň: ETUI/ETUC (2005) Benchmarking Working Europe, Brussels.

Skutočná konvergencia, hlavný cieľ týchto štátov, je teda ešte ďaleko. Obrázok 2 ukazuje túto problematiku podrobnejšie v prípade troch krajín. V období 1995–2004 rástol HDP na hlavu veľmi rýchlo v porovnaní s priemerom pätnástky EU (EU-15) v parite kúpnej sily (PKS), z 30,8% na 44,0% v Estónsku, zo 40,2% na 51,4% na Slovensku a zo 44,8% na 56,8% v Maďarsku.

Obrázok 2: HDP na hlavu ako % priemeru EU-15 v PKS, 1995–2004

Prameň: L. Podkaminer et al. WIIW Research Reports 303, 2004.

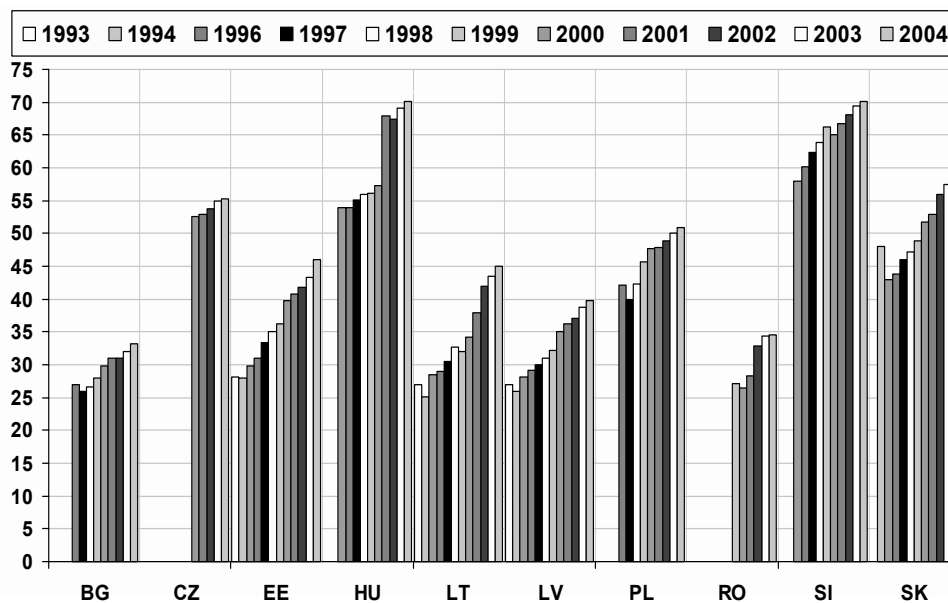
Druhým významným prvkom je väčšia hospodárska dynamika a ich *transformačný charakter*. Národné hospodárstva sa ešte nachádzajú v transformácii a sú typické dynamickým rastom, vrátane výnimočných a nevyrovnaných nárastov produktivity práce. Ich *transformačný charakter* sa prejavuje aj v zmysle deformácií (rozdielne štruktúry cien a nákladov), ako dedičstvo ich predchádzajúcich hospodárskych modelov a disproportionálnosti (vzťahy medzi mzdou a produktivitou práce) spôsobených búrlivým transformačným procesom. V týchto krajinách nie je základná reštrukturalizácia, ktorá je nevyhnutná pre ich opätovné začlenenie do svetového hospodárstva a prechod k trhovému hospodárstvu ešte dokončená (veľké a neefektívne poľnohospodárske sektory v niektorých krajinách, ako aj nedoriešené problémy ohľadom ocele, uhlia a baníctva). Tieto faktory vplývajú na budúci vývoj týchto krajín.

Skutočný rast HDP v nových členských štátoch predstavuje v priemere okolo 5%, čo je dvakrát viac, než v štátoch EU-15, pričom vo väčšine prípadov je menovitý rast takmer 10%.

Zlepšenie produktivity práce ukazuje taktiež na obdivuhodné neustále doháňanie priemeru EU-15tky. Obrázok 3 ukazuje priemernú produktivitu práce v PKS (vyjadrená v doháňaní výmenných kurzov vyzerá oveľa veľkolepejšie, hoci sú úrovne nižšie). To, že vývoj produktivity práce je nerovnomerný medzi jednotlivými odvetviami, je takisto prvok transfor-

mácie (doháňania) hospodárstva. Dynamika produktivity práce v priemysle a všeobecne v obchodnom sektore hospodárstva je oveľa vyššia, než v neobchodnom sektore. Tento jav bude mať hlavný vplyv na budúci vývoj (pozri stať 2.2).

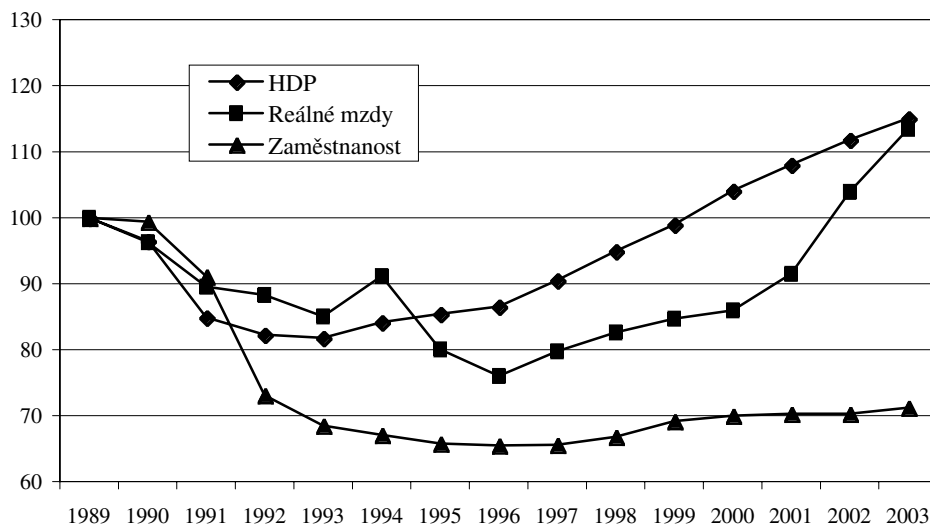
Obrázok 3: Produktivita práce vyjadrená ako produkt na pracovníka v PKS, % priemeru EU-15

Prameň: Vychádza z údajov Eurostatu (prevzaté z kapitoly o Estónsku).

Transformačný charakter daných krajín sa prejavuje aj inými formami. Pokiaľ sa pozrieme na niektoré z ich rozvojových charakteristík v poslednom desaťročí, môžeme pozorovať búrlivé procesy, ktoré sa tu dajú demonštrovať na príklade Maďarska. Obrázok 4 nereprezentuje model vyrovnaného rozvoja. To čo najviac bije do očí je skutočnosť ako sa trend rastu HDP odchyľuje od rozvoja zamestnanosti (to je spoločnou vlastnosťou všetkých štátov SVE a označuje sa ako *rast bez pracovných príležitostí*). Vývoj miezd nedrží krok s vývojom produktivity práce, a to vedie v poslednom období ku korekciám. Tieto nerovnováhy pravdepodobne vyústia do potreby ďalšej korekcie v budúcnosti, ktoré budú vyžadovať určitú makroekonomickú prispôsobivosť (pružnosť).

Obrázok 4: Maďarsko: HDP, reálna mzda a zamestnanosť, 1989–2003
(1989 = 100)

Prameň: Porovnanie pracovných síl v Európe (ETUI 2005).

Aj štruktúra cien a nákladov sú v nových členských štátoch celkom odlišné v porovnaní s krajinami EU-15 a tieto ukazujú na významnú medzeru medzi výmenným kurzom a paritou kúpnej sily.

Tabuľka 1: Relatívne cenové hladiny koncovej spotreby domácností vrátane DPH, rok 2002

EU-25	96
EU-15	100
Oblasť Eura	97
Česká republika	53
Estónsko	56
Cyprus	83
Litva	51
Lotyšsko	50
Maďarsko	55
Malta	72
Poľsko	57
Portugalsko	74
Slovensko	44
Slovinsko	73

Prameň: Eurostat (vychádza z kapitoly o Českej republike).

Taktiež je rozhodujúce, že úrovne miezd a produktivity práce sú oveľa nižšie v porovnaní s EU-15tkou.

Tabuľka 2: Úroveň produktivity práce a miezd v ôsmich štátoch SVE v porovnaní s Rakúskom (rok 2003)

	Produktivita práce (HDP na pracovníka, PKS)	Mzdy (PKS)
Česká republika	64	43
Maďarsko	65	42
Poľsko	51	44
Slovensko	56	31
Slovinsko	73	61
Estónsko	45	37
Lotyšsko	42	29
Litva	46	29
Rakúsko	100	100

Poznámka: Rakúsko = 100.

Prameň: Podkaminer et al. (2004), vychádza z českej správy.

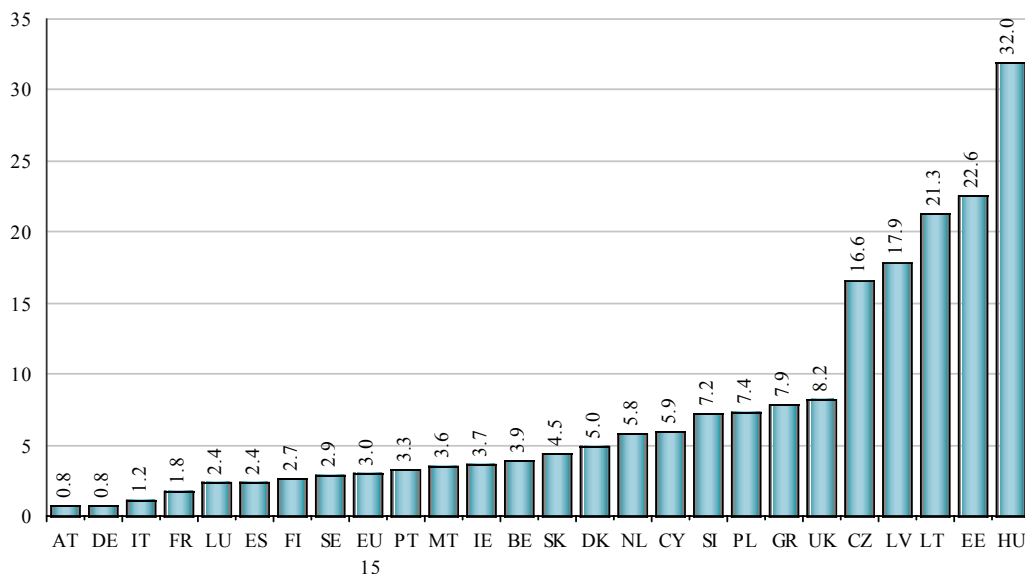
Tabuľka 2 jasne ukazuje, že mzdová medzera medzi novými členskými štátmi v SVE a EU-15tkou (tu zastúpenou Rakúskom) je podstatne väčšia ako medzera v produktivite práce. To ukazuje, že mzdy nie sú nízke len v absolútnych číslach, ale taktiež zaostávajú vo vzťahu k výkonnosti hospodárstva (úroveň produktivity práce). V niektorých krajinách ako je Maďarsko, Slovensko a Česká republika, je táto medzera medzi mzdami a produktivitou práce veľmi výrazná.

Všetky tieto záležitosti je treba vidieť v súvislostiach súčasnej dynamiky rastu miezd. Ako ukazuje obrázok 5 rasty reálnych miezd vo väčšine nových členských štátov v SVE v rokoch 2000–2003 značne prekonalí vývoj miezd v členských štátoch eurozóny. V niektorých krajinách ako sú Česká republika, pobaltské štáty a najmä Maďarsko to bolo vnímané ako neudržateľné.¹ Na toto sa však dá nazerať aj ako na situáciu, ktorá je založená na skôr nazhromaždených rezervách v produktivite práce. Ako vidíme, úrovne

1. Nadmerný rast miezd (vyšší ako nárast produktivity práce) bol kritizovaný ekonomickými analytikmi, európskymi inštitúciami a medzinárodnými investormi. Tento proces bol vnímaný nielen ako ohrozujúci konkurencieschopnosť, ale aj ako vytvárajúci infláciu, a teda ohrozujúci hospodársku stabilitu a menovú konvergenciu. Na druhej strane nebol ovplyvnený vývoz.

miezd sú ešte stále ďaleko pod úrovňami produktivity práce. Zostáva ešte prejsť dlhý kus cesty, i keď maastrichtské kritéria vrhajú v súčasnej dobe pochybnosť na ďalšie korekcie.²

Obrázok 5: Rast reálnych miezd v rokoch 2001–2003 (2000=100)

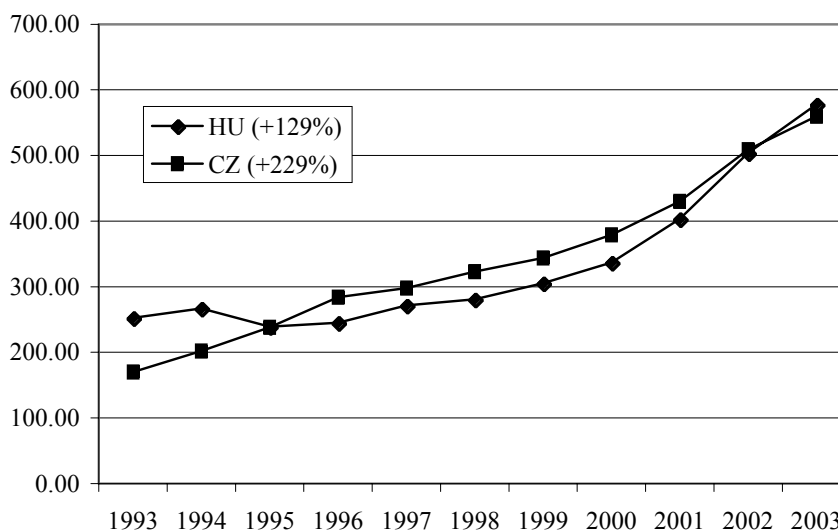

Prameň: ETUI/ETUC (2005) Benchmarking Working Europe, Brussels.

Obrázok 6 na príkladoch Českej republiky a Maďarska ukazuje ako v poslednom desaťročí vzrástli mzdy (vyjadrené v euro). (Tu možno poznamenať, že 32% nárastu reálnych miezd uvedeného pri Maďarsku na obrázku 5 pre roky 2000–2003 sa javí ako nárast o 60% v číslach prevedených na euro!).

2. Predovšetkým preto, že by takýmto „korekciami“ bol ohrozený inflačný cieľ.

Obrázok 6: Dynamika mzdového vývoja v Českej republike a v Maďarsku v euro (priemerné mzdy)

Prameň: Databáza WIIW 2003, ETUI 2004.

Obrázok 6 takisto ukazuje vplyv zhodnocovania mien štátov SVE voči euro. Takáto zostava (kombinácia vysokých rastov reálnych miezd a zhodnocovania meny) podľa kritérií SGP už taktiež nebude možná.

Tu by sa mal zdôrazniť ďalší významný faktor. Príklad Maďarska s jeho „mzdovou korekciou“ poskytol dôležité ponaučenie. I keď to nespôsobilo prekážky v zmysle hospodárskej výkonnosti (najmä výkonnosti vývozu a zahraničných investícií), v skutočnosti to však spôsobilo prekážky v zmysle menovej a fiškálnej konvergenzie, ktorých pôsobením sa Maďarsko ocitlo na konci radu v zmysle podmienok prístúpenia k EMU. Zaujímavé však je to, že tento proces spustil významné kvalitatívne zmeny v štruktúre hospodárstva a priniesol so sebou zvýšenie zahraničných investícií, ktoré sa posunuli smerom k vyššej pridanej hodnote a k činnostiam menej náročným na živú prácu.

Existuje široký konsenzus, že *profil hospodárstva s nízkymi mzdami* nepredstavuje pre tieto krajiny budúcnosť. Dôležitou výzvou preto bude odtrhnúť sa od profilu hospodárstva s nízkymi mzdami a súčasne pritom neohroziť prístúpenie k EMU a v čase keď tieto krajiny už budú členmi EMU tuto výzvou bude, *modernizačný proces*.

Údaje predložené v predchádzajúcich tabuľkách poukazujú na búrlivé hospodárske procesy a nevyvážený charakter hospodárstiev v transformácii ktoré „dobiehajú“ ostatných. Podstatné však je to, že ďalšie korekcie budú ešte nevyhnutné a tieto budú vyžadovať makroekonomickú prispôbitosť.

1.2 Balassa-Samuelsonov efekt

Viaceré charakteristické prvky transformujúcich sa ekonomík vyjadruje Balassa–Samuelsonov efekt.

Balassa–Samuelsonov efekt (Balassa 1964; Samuelson 1964) sa dá považovať za kľúčový pre stanovenie vhodných politík výmenného kurzu pre prístupujúce krajiny pred vstupom do EMU.

V rozvíjajúcom sa hospodárstve, ktoré doháňa úrovňou príjmov hladiny v hospodársky rozvinutejších krajinách bude mať produktivita práce v odvetviach s obchodovateľným tovarom tendenciu rásť rýchlejšie než v odvetviach neobchodných (Organizácia spojených národov 2001, 1). Pretože rast miezd má sklon byť viac alebo menej rovnaký vo všetkých odvetviach, relatívne rýchlejšia rast produktivity práce v obchodných odvetviach v prístupujúcich štátoch sa tak premení na vyššiu mieru inflácie, pokiaľ zostane výmenný kurz konštantný (Buiter a Grafe 2002).

Balassa–Samuelsonov efekt vzniká v dôsledku rozdielu rastu produktivity práce, ktorý vyústí do rovnovážneho zhodnotenia skutočného výmenného kurzu v „dobiehajúcej“ ekonomike (Szapári 2004).

Výsledky simulácie ukazujú, že tento efekt môže byť v jednotlivých krajinách veľmi odlišný (Egert 2002). Zistenia ukazujú, že v Českej republike, na Slovensku a v Slovinsku je vplyv rastu produktivity práce na infláciu odlišný ak ho porovnáme s Nemeckom a spadá do intervalu od 0,9% do 1,3%. V Poľsku a v Maďarsku je vplyv Balassa–Samuelsonovho efektu väčší než v ostatných krajinách a leží v intervale od 2,6% do 3,5% v Maďarsku a od 1,5% do asi 3,3% v Poľsku. Doyle et al. odhadujú, že veľkosť Balassa–Samuelsonovho efektu má byť priemerne 1% až 3% za rok (Doyle et al. 2001, 10).

V priebehu posledných niekoľkých rokov všetky meny štátov SVE zaznamenali silné reálne zhodnotenie voči euro. Balassa–Samuelsonov efekt v priemere znamená, že v prípade pevne stanovených výmenných kurzov bude inflácia vyššia o 1% až 3% v porovnaní s priemerom EU. Inými slovami rovnovážna úroveň inflácie je o 1 až 3 percentné body vyššia v nových členských štátoch v SVE, než v EU-15tke (de Grauwe 2004).

György Surányi, bývalý predseda Maďarskej národnej banky, zhrňuje v nedávnej publikácii protichodné vplyvy kritérií SGP následovne: „Pretože potenciál rastu v nových členských štátoch v SVE je vyšší a produktivita práce sa tiež zlepšuje vysokou rýchlosťou, takže ich meny sa budú v reálnych číslach zhodnocovať. Za takých podmienok neexistuje žiadny spôsob, ako splniť súčasne kritérium stability výmenného kurzu a kritérium inflácie“ (Surányi 2005).

1.3 Dôsledky: prísnejšie kritéria SGP pre krajiny SVE než pre súčasných členov EMU

Menovité miery rastu v nových členských štátoch sa pohybujú v rozsahu 7% - 11%. Ako výsledok reálnych mier hospodárskeho rastu vo výške 4–5% a indexu spotrebiteľských cien sú o 2–4 percentuálne body vyššie než v eurozóne. Predpokladajme, že udržateľná fiškálna situácia vychádza z toho, že podiel verejného/štátneho dlhu k HDP nepresiahne 60%, potom maximálny prijateľný fiškálny schodok pre štáty SVE predstavuje 4–5% ročne. Menovité kritéria teda musia byť pri použití na kandidátov zo SVE pre vstup do EMU prísnejšie (Surányi 2005).

Rovnaké menovité kritéria SGP, keď sú použité na nové členské štáty, sú prísnejšie a menej vhodné, než pre súčasných členov eurozóny. Toto je jasný prípad s kritériom inflácie a fiškálnym kritériom (je taktiež veľmi dobre známe, že väčšina štátov SVE má úrovne štátneho dlhu dosť nízko pod 60%-nou hranicou).

Už sme spomenuli, že transformačný charakter a zdedené *disproporcionality* (napríklad úrovne cien, nákladov a miezd) v prípade týchto krajín robia ďalšie korekčné úpravy nevyhnutným. Tieto korekcie sa však nedajú urobiť v „zvieracej kazajke“ Maastrichtu. Výsledkom je, že použitie kritérií SGP rovnakým menovitým spôsobom v prístupových krajinách poškodí ich rastový potenciál, zabráni rastu zamestnanosti a skutočnej konvergencii.

2 Výzvy sociálneho zabezpečenia a potreby investícií

Aj nové členské štáty v SVE sa navzájom odlišujú, pretože majú vyššie sociálne riziká a zúfalo potrebujú investície do verejného sektoru (infraštruktúry, vzdelávania, zamestnanosti, výskumu a vývoja). Hospodárstva v transformácii (ktoré úspešne zvládli zásadné štrukturálne zmeny v minulom desaťročí a väčšina z nich čelí závažným výzvam v sociálnych oblastiach a v sociálnom zabezpečení) sa odlišujú od štátu k štátu.

Dokonca Svetová banka v jednej zo svojich nedávnych správ varovala pred rizikami sociálneho zabezpečenia pri pristúpení k eurozóne a poukázala na nezamestnanosť, chudobu a stále rastúce regionálne rozdiely (Svetová banka 2004). Je široko známe, že miery zamestnanosti sú typicky nízke, s výnimkou Slovinska a Českej republiky. V niektorých štátoch sú ešte zosilnené vysokou nezamestnanosťou (najmä v Poľsku a na Slovensku), chudobou a sociálnym vylúčením. Výdavky na zdravotnú starostlivosť a vzdelanie v poslednom desaťročí klesali a politiky rozvoja pracovného trhu trpia chronickými rozpočtovými obmedzeniami. András Inotai, maďarský ekonóm, charakterizuje túto situáciu ako premenu počiatočného „deficitu modernizácie“ na „deficit sociálny“ (Inotai 1999). Táto analógia poukazuje na skutočnosť, že okrem priamych zahraničných investícií boli v týchto krajinách v poslednom desaťročí ďalším hlavným zdrojom štrukturálnej premeny a modernizácie obmedzenia sociálnej ochrany. Prebehlo podstatné presmerovanie príjmov od obyvateľstva k podnikateľskej sfére. To tiež vysvetľuje prečo sa v kritickej fáze reštrukturalizácie podstatne oneskoril vývoj miezd za rastom produktivity práce (napríklad v Maďarsku uprostred deväťdesiatych rokov a na Slovensku v rokoch 2000–2003).

Keď sa pozrieme na otázky a ciele zamestnanosti tak, ako sú často riešené aj v národných správach obsiahnutých v tejto publikácii, potom majú Národné akčné plány zamestnanosti (National Action Plans for Employment - NAPE)) väčšiny krajín sformulované ctižiadostivé ciele, aby zlepšili danú situáciu so zvláštnou pozornosťou venovanou miere zamestnanosti, nezamestnanosti mladistvých, dlhodobej nezamestnanosti a ohrozeným skupinám.³

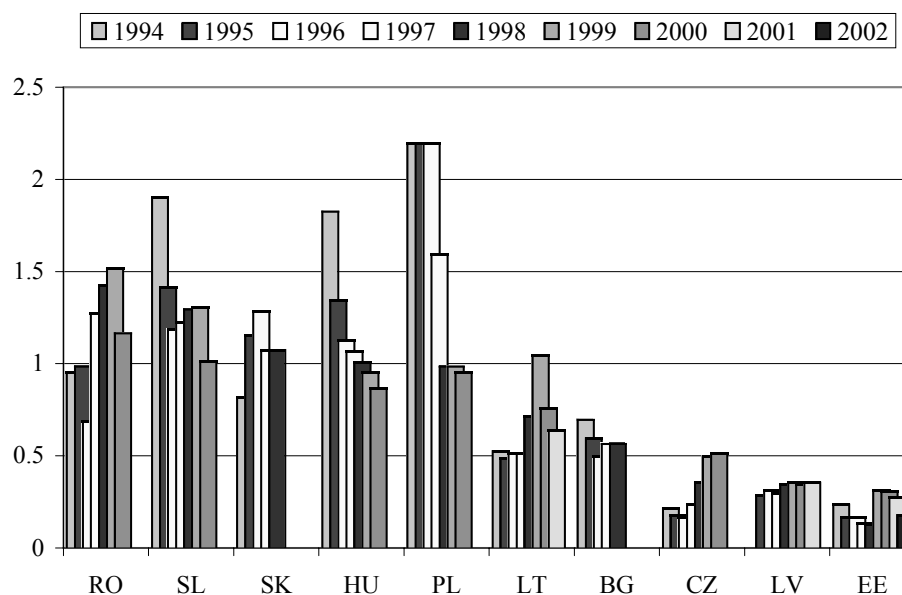
Obrázok 7 ukazuje, že výdavky na politiku rozvoja pracovného trhu sú veľmi nízke a v niektorých prípadoch ešte aj klesajú. Treba dodať, že

3. Ďalšie podrobnosti o národných akčných plánoch rozvoja zamestnanosti v jednotlivých krajinách nájdete v kapitolách o príslušných krajinách v tejto publikácii.

výdavky na aktívne opatrenia politiky trhu práce predstavujú len malinkú – a vo väčšine prípadov klesajúcu – časť celkových výdavkov (viac o tomto probléme nájdete v publikácii autorov Galgoczi, Lafoucriere a Magnusson 2004).

Opatrenia NAPE na zlepšenie aktívnych politik rozvoja pracovného trhu boli často zatlačené do pozadia, pretože rozpočty boli nedostatočné na to, aby pokryli dokonca i pasívne opatrenia politiky trhu práce. Stojí za to sa opýtať, ako sú ctižiadostivé ciele plánov NAPE v nových členských štátoch zosúladené s ich plánmi na menovú a fiškálnu konvergenciu pri „behu k euro“:

Obrázok 7: Výdavky na pracovnú politiku

Prameň: Raum Eamets's overview report, based on Eurostat data, 2003.

Keune a Rhodes (Keune a Rhodes 2005) preskúmali kandidátov na pristúpenie k EMU z dvoch hľadísk:

1. tlaky na verejné výdavky a
2. stres sociálneho zabezpečenia.

Index sociálneho rizika bol vytvorený z troch zložiek: nezamestnanosť, riziko chudoby a pomer závislosti dôchodcov. Kombináciou týchto faktorov autori stanovili rôzne hladiny sociálneho rizika medzi kandidátmi na pristúpenie k EMU a posúdili sociálne výzvy, ktorým tieto krajiny čelia pri ich behu k euro.

Slovinsko je štátom s najlepšou situáciou v skupine krajín SVE s nízkym stresom sociálneho zabezpečenia, vysokými sociálnymi výdavkami a relatívne nízkym dlhom.

Česká republika, i keď trpí nízkou až strednou výškou zadĺženosti a vysokým deficitom, má nízku úroveň sociálnych výdavkov, vysokú mieru zamestnanosti a nízku úroveň stresu sociálneho zabezpečenia. Tieto dve krajiny nečelia závažným problémom sociálneho zabezpečenia v procese prijatia euro.

Pobaltské štáty majú strednú úroveň zamestnanosti, nízke deficity a nízke sociálne výdavky, ale vysokú mieru stresu sociálneho zabezpečenia; nemusia sa síce báť ďalšieho zhoršenia ich situácie sociálneho zabezpečenia kvôli rýchlejšej ceste vstupu do eurozóny, ale akonáhle budú vo vnútri EMU budú musieť riešiť svoje problémy sociálneho zabezpečenia.

Maďarsko je v prechodnej situácii s jeho vysokým dlhom, vysokou mierou deficitu a strednou úrovňou sociálnych výdavkov. Pri relatívne nízkom indexe sociálneho stresu nie je pravdepodobné, že by EMU, aj keď je obmedzujúcim faktorom, ohrozila sociálnu situáciu.

Na Slovensko a Poľsko sa dá pozeráť ako na rizikové krajiny kde by obmedzenia verejných výdavkov požadované členstvom v EMU mohli vyústiť do vážneho sociálneho napätia. Pri nízkej úrovni zamestnanosti a vysokej nezamestnanosti, ako aj veľkom strese sociálneho zabezpečenia, čelia tieto krajiny zásadným sociálnym výzvam a ťažkým voľbám politik počas pristúpenia k EMU.

Na druhej strane verejné investície do vzdelávania, zdravotnej starostlivosti výskumu a vývoja, infraštruktúry a ochrany životného prostredia sú pre budúci vývoj všetkých týchto krajín nanajväč dôležité. Navyše, podstatné investície (napríklad do infraštruktúry a starostlivosti o životné prostredie) sú podľa *komunitárneho práva (acquis communautaire)* nevyhnutné. Je treba podotknúť, že dokonca aj keď finančné príspevky z fondov regionálneho rozvoja a fondov súdržnosti EÚ napomôžu dosiahnutiu týchto cieľov, čistý vplyv na fiškálne postavenie krajín bude záporný. Zatiaľ čo národné príspevky (podmienka pre príspevky z fondov EÚ) sú platené z ústredného rozpočtu, získaná podpora ide priamo do hospodárstva (napríklad poľnohospodárskym výrobcami) alebo do investícií.

Také investície sú naliehavo potrebné, pokiaľ sa tieto štáty majú rozvinúť zo stavu „subdodávateľov s nízkymi mzdami“ smerom k vedomostným spoločnostiam. Paradoxne môže byť pokračujúci vývoj v niektorých nových členských štátoch zameraný na opustenie hospodárskeho profilu s nízkymi mzdami a posilnenie „vedomostného profilu“ veľmi obmedzený, pokiaľ budú kritéria SGP chápané rigidne a z krátkodobého hľadiska.

3

Rozličné prístupy k menovej politike

Základnou tézou je, že otvorené hospodárstva s tesnými obchodnými väzbami na EÚ získajú z pevných výmenných kurzov, pretože klesnú náklady na transakcie v medzinárodnom obchode. Pri vylúčenom kurzovom riziku sa predpokladá, že väčšia delba práce v rozšírenej oblasti eura zvýši aj sociálne zabezpečenie. Frankel a Rose (2002) predpokladajú, že dôvody pre členstvo v menovej únii sú celkom významné – predpokladá sa, že obchod s ostatnými členmi EMU vzrastie trikrát, a teda pozenie skutočný hospodársky rast a prínosy sociálneho blahobytu. Odborníci MMF tiež argumentujú, že rozvoj obchodu ovplyvní menovú úniu aj prostredníctvom prínosov v zmysle priamych zahraničných investícií.

3.1 Teória „optimálnej menovej oblasti“

Pristúpenie štátov SVE k EMU bolo široko diskutované v rámci teórie optimálnej menovej oblasti (OMO), ako ju predložili Mundell (1961) a McKinnon (1963). Hlavnými použitými kritériami sú otvorenosť a asymetrické šoky. V rámci OMO budú štáty, ktoré uvažujú o vstupe do menovej únie zvažovať možné prínosy kurzovej stability pre medzinárodný obchod v porovnaní s nákladmi na vzdanie sa nezávislej menovej politiky.

Objem obchodu kandidátov zo SVE na vstup do EMU s EU-15tkou vyjadrený ako percento HDP je asi tak vysoký ako u súčasných členov EMU po viac než štyroch rokoch ich členstva v menovej únii. Vývoz v štátoch SVE do EÚ ako percento HDP je v priemere 28,7% kým v členských štátoch EMU je to 26,8% (2001). Ekonomická integrácia s EÚ je omnoho silnejšia v štátoch SVE než v členských štátoch mimo EMU - Dánska Švédsko a Spojeného kráľovstva Veľkej Británie a Severného Írska (v priemere 16,5%) - čo by ich nepochybne oprávňovalo pre pripojenie sa k menovej únii (De Grauwe a Schnabl 2004).

Ďalším významným hľadiskom je synchronizácia hospodárskych cyklov, odolnosť voči asymetrickým šokom, pružnosť cien a miezd a medzinárodná mobilita pracovnej sily. Niektoré z týchto kritérií nespĺňajú ani súčasní členovia EMU. Pri zvážení možného divergentného vývoja by toto mohlo v budúcnosti spôsobiť vysoké náklady spojené s udržovaním menovej únie.

Za predpokladu, že hospodárske štruktúry a podnikateľské cykly v štátoch SVE budú veľmi odlišné od tých, ktoré sú v EU-15tke a v kombinácii s predpokladom, že je obmedzená mobilita pracovnej sily a prispôsobivosť miezd, krajiny SVE sa pravdepodobne nekvalifikujú pre pristúpenie k EMU, aspoň, pokiaľ sa uplatnia uvedené kritéria OMO. De Grauwe taktiež dodá-

va, „napriek tomu pristúpenie k EMU sa javí ako zvodné, pretože väčšina štátov SVE vyjadrila svoj zámer pristúpiť k EMU čo najrýchlejšie“ (De Grauwe and Schnabl 2004).

3.2 Režimy výmenných kurzov v nových členských štátoch v SVE

Voľba menového režimu a politiky výmenného kurzu boli zásadnou otázkou pre krajiny s tranzitnou ekonomikou - malé otvorené hospodárstva (s výnimkou Poľska), ktoré sú zraniteľné vonkajším vývojom. Vývoj systémov výmenného kurzu v krajinách SVE je zhrnutý v tabuľke 3.

Estónsko, Litva a Bulharsko prostredníctvom usporiadania menového koša a Lotyšsko pomocou konvenčne stabilizovanej pevne viazanej meny udržali stabilitu meny vo vzťahu k jednej základnej mene, euru, zatiaľ čo ostatné štáty súčasne buď ponechali plávajúci výmenný kurz, alebo prešli na pružnejšie systémy ako Slovensko alebo Poľsko.

Tabuľka 3: Vývoj režimov výmenných kurzov v nových členských štátoch

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Bulharsko	8	8	8	2	2	2	2	2	2	2
Estónsko	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Litva	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Lotyšsko	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
Malta	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
Maďarsko	7	5	5	5	5	5	5	4	4	4
Cyprus	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
Česká republika	3	3	6	7	7	7	7	7	7	7
Poľsko	5	6	6	6	6	6	7	7	7	7
Rumunsko	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7
Slovinsko	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7
Slovensko	3	3	6	6	8	8	8	8	8	8

Poznámky: 1 – Dolarizácia/euroizácia, 2 – menový kôš, 3 – konvenčný pevný kurz, 4 – horizontálne kurzové rozpätie +/- 15%, 5 – drobné kolísanie kurzov, 6 – drobné kolísanie kurzového rozpätia, 7 – riadený plávajúci kurz (cestou prebytku rezerv), 8 – nezávislý plávajúci kurz.

Prameň: GR ES FIN, národné banky (Raul Eamets).

Skúsenosti ukazujú, že usporiadanie menového koša je veľmi úspešné pri krátkodobom krotení inflácie (najmä nad hodnotou 10%), zatiaľ čo

rozdiely v raste výkonnosti sa nedajú jasne priradiť menovým režimom. Ako Raul Eamets uvádza v kapitole o Estónsku, úspech usporiadania menového koša spočíva z veľkej časti vo fiškálnej disciplíne, ktorá bola vo všetkých pobaltských štátoch dodržiavaná. Existuje ešte druhý kľúčový prvok vo vzťahu k usporiadaniu menového koša, najmä voľba správneho vstupného (počiatočného) výmenného kurzu (s podcenenými menami), ktorá ponecháva dostatočný priestor pre udržanie konkurencieschopnosti aj neskôr v dôsledku rozdielov v infláciách. Usporiadanie menového koša kombinované spoločne s finančnou disciplínou prispelo k obnoveniu dôveryhodnosti a poskytlo ochranu pred menovými špekuláciami.

Tabuľka 4: Fiškálna a menová konvergencia, plánované pristúpenie k EMU

Štát	Inflácia			Vyrovnanosť štátneho rozpočtu**			Štátny dlh			Vstup do EMU
	2004 priemer	dec. 2004 priemer	2005 priemer	2003	2004	2005*	2003	2004	2005*	**
Slovinsko	3,6	3,3	2,9	-2,0	-2,3	-2,2	29,5	30,9	30,8	2007
Estónsko	3,0	4,8	2,6	3,1	0,5	0,2	5,3	4,8	4,4	2006
Litva	1,1	2,8	2,8	-1,9	-2,6	-2,5	21,6	21,2	21,7	2007
Lotyšsko	6,2	7,4	3,4	-1,5	-2,0	-2,8	14,4	14,6	15,4	2008
Cyprus	1,9	3,9	2,1	-6,4	-5,2	-2,9	70,9	74,9	71,4	2007
Malta	2,7	1,9	2,7	-9,6	-5,2	-3,7	70,4	73,2	72,0	2008
Slovensko	7,4	5,8	4,0	-3,7	-3,8	-3,8	42,6	43,0	44,2	2009
Poľsko	3,6	4,4	3,2	-3,9	-5,4	-4,1	45,4	45,9	47,6	2010
Česká republika	2,6	2,5	2,8	-12,8	-5,2	-4,7	37,8	38,6	39,4	2010
Maďarsko	6,8	3,6	3,3	-6,2	-5,5	-5,2	59,1	59,9	59,5	2010

Poznámky: * prognóza; ** bez súkromných dôchodkových fondov (inak v prípadoch Poľska a Maďarska asi o 1% bod menej).

Prameň: ES, EUB, prognóza založená na národných prameňoch, ES a ECOSOC (2005).

Obdobie ERM II

Ako už zdôraznilo niekoľko odborníkov zvláštne riziká súvisia s obdobím ERM II. Charles Wyplosz v denníku *Financial Times* (Wyplosz 2003) argumentoval, že krajiny pristupujúce k EMU v rámci systému ERM II sú zraniteľné najmä špekulatívnymi útokmi s konečným destabilizačným účinkom. Argumentuje tým, že systém ERM II nie je vhodným rámcom pre fiškálnu a menovú konvergenciu štátov SVE. Prechodné obdobie v dĺžke dvoch rokov sa nezdá byť dobre stanovené. Ak sa pozrieme na kmitanie výmenných kurzov v období posledných piatich rokov, potom žiadny pohyb nepresiahol rozpätie 15%.

4 Prínosy a riziká prístúpenia k eurozóne

4.1 Prístup „hlavného prúdu“

Ekonomovia hlavného prúdu vrátane MMF, väčšina odborníkov, finančné inštitúcie a väčšina tých, ktorí vytvárajú politiku v príslušných krajinách, vidia kladné a záporné hľadiská členstva v EMU skôr z technického pohľadu (European Policy Centre 2004; MMF 2004).

Pohľad zo strany EMU ako celku:

Kladné faktory

- Malý rozmer nových členských štátov v porovnaní s eurozónou (5–6%) v číslach HDP, by mal napomôcť pri rozšírení zóny.
- Väčšina nových členských štátov môže vykázať dobrú celkovú výkonnosť v zmysle stability a menovitých kritérií pre hospodársku konvergenciu.
- Proces doháňania – skutočná hospodárska konvergencia je však ešte ďaleko.

Záporné faktory

- V niektorých nových členských štátoch je ešte potrebné veľké úsilie, aby sa splnili maastrichtské kritéria konvergencie, najmä pri znižovaní inflácie a verejných deficitov (čo môže spôsobiť rast politických ťažkostí v niektorých krajinách).
- Niektoré štáty ešte stále majú veľmi vysokú úroveň nezamestnanosti.
- Veľké schodky bežného účtu sú často „odvrátenou stranou“ vysokej úrovne priamych zahraničných investícií (PZI), najmä v pobaltských štátoch, v Maďarsku a v Českej republike.

Z pohľadu kandidátov na prístúpenie k EMU sú najčastejšie predkladané nasledujúce argumenty „hlavného prúdu“:

Kladný vplyv

Predpokladá sa, že prístúpenie k EMU vyústí do nárastu tempa hospodárskeho rastu a tým posilní skutočnú konvergenciu HDP s priemerom EÚ. Odhady počítajú s dočasnou mierou rastu medzi 0,3 až 0,8 percentuálnymi bodmi a potom ziskom od 0,2 po 0,4 percentuálnych bodov v budúcich rokoch (European Policy Centre 2004). Podľa MMF (MMF 2004), „dlhodobu by mohlo prijatie eura zdvihnúť HDP o ďalších 20–25 percent vo väčšine štátov strednej Európy“. Toto by bolo v dôsledku nasledujúcich faktorov:

- Nižšie úrokové sadzby vedúce k vyšším investíciám spojeným s nižšími nákladmi na obsluhu verejného dlhu .
- Vylúčenie kurzového rizika a nižšie náklady na transakcie zahraničného obchodu (Oblath 2003).
- Lepšie prostredie pre PZI vďaka zvýšenej dôveryhodnosti.
- Možný stimul pre štrukturálne reformy prostredníctvom vplyvu na disciplínu z podielu ERM II na domácich politikách.
- Zvýšená makroekonomická stabilita a ďalšie konvergence hospodárskych cyklov.
- Akonáhle budú v EMU, možnosť ovplyvniť vo väčšom meradle menovú politiku Banky EÚ, než im to inak umožňuje relatívna hospodárska váha týchto krajín.

4.2 Kritický prístup

Na základe správ o štátoch obsiahnutých v tejto publikácii a makroekonomických úvah o prechodných ekonomikách sa dajú predložiť nasledujúce argumenty.

Ako už bolo uvedené, odlišné hospodárske profily nových členských štátov vo vzťahu k EU-15tke vyvolávajú otázku o akomkoľvek rigidnom použití kritérií SGP na tieto štáty. Je dobre známe, že kritéria SGP v ich súčasnej forme boli a sú tvrdo kritizované vo vnútri EMU a že výkonnosť krajín v EMU, najmä Nemecka a Francúzska, oproti Veľkej Británii a škandinávskym krajinám, ktoré nie sú členmi EMU, nedáva žiadne povzbudenie.

Vzhľadom k vysokému a nevyrovnanému rozvoju produktivity práce v štátoch SVE vyústi Balassa–Samuelsonov efekt do rovnovážnej miery inflácie (pri konštantnom výmennom kurze) vyššej než v krajinách EMU a v súlade s kritériami SGP. Vyššia miera inflácie by mohla vzniknúť aj z iných dôvodov.

Dôležité sú však najmä dva faktory na ktoré sa v diskusiách o danej problematike často zabúda.

1. Štruktúra cien a nákladov v nových členských štátoch v SVE je z historických dôvodov stále podstatne odlišná (napríklad regulované ceny, potlačené inflačné tlaky a tak ďalej), ako je vyjadrené v medzere medzi paritou kúpnej sily a mierou trhovej zmeny (veľkosť miery leží od asi 1,3 v Slovinsku až po 3 v niektorých pobaltských štátoch a v Bulharsku, pričom priemerná hodnota je okolo 2). Súčasná medzera spoločne s jej deformáciami bude pravdepodobne napravená v „zvieracej kazajke“ EMU.

2. Nerovnováha medzi úrovňami miezd a produktivity práce (už predtým spomenutá). Z historických dôvodov a kvôli povahe transformácie sú súčasné úrovne miezd podstatne pod úrovňami produktivity práce, aj pokiaľ sa berie za referenčnú hodnotu pomer miezd a produktivity práce v EU-15tke. To znamená, že v týchto hospodárstvách existuje „rezerva v produktivite práce“, ktorá by teoreticky umožnila rast miezd vyšší ako rast produktivity práce, ako je to možné vidieť v Maďarsku v posledných troch rokoch. Vďaka použitiu inflačného obmedzenia SGP v týchto krajinách sa konvergencia miezd dostáva pod tlak.

Avšak cieľom väčšiny nových členských štátov v SVE je, aby opustili svoj hospodársky profil s nízkymi mzdami a podporovali rozvoj vedomostnej spoločnosti. Nútenie miery inflácie, aby splnila úroveň požadovanú v SGP by však mohlo poškodiť vývoj produktivity práce, rast a skutočnú konvergenciu. Existujú tiež problémy s fiškálnymi kritériami.

Cieľom skrytým za kritériami SGP boli udržateľné verejné financie prostredníctvom udržiavania správneho pomeru verejného dlhu na HDP. Rigídne kritéria SGP – vrátane 3%-ného pomeru verejného dlhu k HDP, boli *ušíte na mieru* mieram hospodárskeho rastu súčasných štátov EMU a úrovniam zadĺženosti najviac zadĺžených krajín ako sú Belgicko a Taliansko. Kandidátske štáty na vstup do EMU s úrovňou verejného dlhu dostatočne hlboko pod 60%-nou hodnotou a s mierami menovitého rastu dosahujúcimi takmer 10% by mohli dobre udržiavať ročný schodok vo výške 4–4,5%, bez toho aby zvyšovali verejný dlh (Surányi 2005). Za predpokladu, že „zvieracia kazajka“ súčasných pravidiel SGP pravdepodobne nebude vyhovovať zvláštnym rysom týchto krajín, sa zdá, že hospodársky rast, zamestnanosť a skutočná konvergencia budú naozaj ohrozené.

Ako už bolo spomenuté ďalšie argumenty sa týkajú rizík sociálneho zabezpečenia a verejných investícií. Väčšina transformujúcich sa krajín trpí *deficitom sociálneho zabezpečenia* a zúfalo potrebujú dobre zacielené verejné investície.

V tejto oblasti sú zásady Európskeho sociálneho modelu a Lisabonskej agendy len indikatívne. Bolo by treba taktiež vidieť, že existuje jasný rozpor medzi cieľmi Lisabonskej agendy a súčasnými kritériami SGP vo vzťahu k novým členským štátom v SVE. Na tento vzťah medzi kritériami SGP a zásadami Európskeho sociálneho modelu sa dá takisto pozeráť ako na „dvojznačný“:

Ak sa zoberú do úvahy zásady Európskeho sociálneho modelu protichodnosť cieľov je tu zjavná. Zatiaľ čo na jednej strane sa EU-15tka stále viac a viac obáva toho, čo nazýva ako „sociálny dumping“ z Východu, rigídne uplatňovanie kritérií SGP ukladá krajinám SVE závažné obmedzenia, ktoré

zachovávajú deformácie v štruktúre cien a nákladov a disproporcionalitu medzi úrovňami miezd a produktivity práce.

Existuje tiež rozpor vo vzťahu k rozličným úrovniam integrácie s EÚ. Keď nové členské štáty vstúpia do EMU vynoria sa absurdné situácie kedy tieto štáty stále nebudú môcť užívať jednu zo základných slobôd EÚ - voľný pohyb pracovných síl. Toto bude predstavovať závažnú asymetriu, najmä pokiaľ ide o skutočnosť, že s menšou menovou a fiškálnou voľnosťou by členské štáty potrebovali viac mobility a pružnosti v iných oblastiach na to aby zvládli možné šoky. Preto pracovný dokument ECOSOC radí novým členským štátom, aby nevstupovali do EMU pred koncom prechodného obdobia pre voľný pohyb pracovných síl (ECOSOC 2005).

Takže sa zdá, že hlavnou otázkou vo vzťahu k prístúpeniu k EMU a jeho načasovania nie je schopnosť týchto krajín vyrovnáť sa s kritériami SGP (ako sa takmer všeobecne prehlasuje), ale skôr dôvody pre toto prístúpenie a jeho dopady. Načasovanie procesu je prirodzene najprístupnejšie racionálnemu zásahu. Hlavnou otázkou v zmysle politiky však zostáva, ako agenda prístúpenia k EMU vyhovuje národným prioritám nových členských štátov?

4.3 Nedostatočný sociálny dialóg

To, aká bude optimálna trajektória prístúpenia k EMU, bude veľmi veľa závisieť na zvláštnych podmienkach jednotlivých krajín a taktiež na národných prioritách. Bohužiaľ verejná diskusia a sociálny dialóg sa vo väčšine dotknutých krajín neuskutočňuje. Široká verejnosť, ale takisto sociálni partneri nie sú si asi celkom vedomí rizík pretože doteraz neboli riadne informovaní.

Porovnávacia štúdia zrealizovaná organizáciou Európska nadácia pre zlepšenie životných a pracovných podmienok preskúmala akú úlohu by mohli hrať „sociálne pakty“ (tripartitné) na národnej úrovni medzi vládami a sociálnymi partnermi pri príprave pôdy pre nové členské štáty a kandidátske krajiny na prístúpenie k EMU. Národné tripartitné inštitúcie sa dajú ponímať ako výhoda, pokiaľ ide o úspešné koordinovanie makroekonomických otázok tohoto druhu. Zásadným problémom v nových členských štátoch a kandidátskych krajinách (ako to táto štúdia doložila) bolo „v akom rozsahu sú existujúce inštitúcie na národnej úrovni pripravené vysporiadať sa so sociálno-hospodárskymi výzvami, ktoré sa vynárajú z dodržovania maastrichtských kritérií a prijať aktívnu úlohu v rozpracovaní agendy prístúpenia k EMU“:

V skutočnosti, ako odhalili štyri národné správy, sociálni partneri (s niektorými výnimkami) neboli a nie sú zapojení do rozhovorov o prístúpení k

eurozóne alebo do vypracovania národných menových plánov a plánov konvergencie. Jedinou výnimkou je Slovinsko, kde skutočné zapojenie sociálnych partnerov od samého začiatku vyvrcholilo uzavretím sociálneho paktu. Určitý sociálny dialóg sa uskutočnil v Českej republike, kde odborové zväzy prispeli k rozhodnutiu vlády odložiť prvú verziu plánu na pristúpenie k EMU, ktorý sledoval stratégiu skorého vstupu. Česko-moravská konfederácia odborových zväzov (ČMKOS) vypracovala svoj vlastný posudok predvídateľných sociálnych dopadov pristúpenia k EMU. V ostatných krajinách však úloha sociálneho dialógu bola a je len formálna až okrajová.

Sociálni partneri boli vo väčšine krajín paradoxne zapojení do vypracovania národných akčných plánov zamestnanosti (NAPE) obsahujúce ctižiadostivé ciele politiky zamestnanosti. Nikto z nich si však nebol skutočne vedomý možných rozporov medzi cieľmi týchto politik a dôsledkami rýchleho pristúpenia k eurozóne.

Oveľa zvláštnejšie je dokonca to, že vo svojich správach o pokroku Európska komisia zdôraznila, aby – v tej dobe – kandidátske krajiny posilnili sociálny dialóg a v rámci Európskej stratégie zamestnanosti (European Employment Strategy), naliehala na zapojenie sociálnych partnerov do vypracovania návrhov národných akčných plánov zamestnanosti. Tento tlak priniesol svoje ovocie pretože sociálny dialóg robí z roka na rok pokroky, aspoň v súvislosti s národnými akčnými plánmi zamestnanosti. Toto konštatovanie však platí omnoho menej vo vzťahu k plánom na menovú a fiškálnu konvergenciu, ktoré určujú agendu pristúpenia k eurozóne.

4.4 Rysy typické pre jednotlivé štáty

Ako sme už spomenuli na začiatku, s novými členskými štátmi SVE sa nedá zaobchádzať ako s homogénnou skupinou. Existujú dve hlavné skupiny krajín:

1. Pobaltské štáty s ich usporiadaním menového koša (alebo pevne viazanou menou)
2. Ostatné štáty.

Pre pobaltské štáty by možnosť zostať mimo EMU alebo zvoliť dlhšie prechodné obdobie neposkytovala žiadne ďalšie prínosy, pretože usporiadanie ich menového koša už teraz obmedzuje rozsah nezávislej menovej politiky. Ich filozofiou (ako ju popisuje estónska správa) bolo a je, že „tvrdosti menovej a fiškálnej politiky musia byť vyrovnané sociálnou pružnosťou a pružnosťou trhu práce“. Ako vidíme v správach jednotlivých krajín, prísne fiškálne politiky boli predpokladom pre úspešné udržanie usporiadania

menového koša. Pre tieto krajiny bolo logickou voľbou prijať euro čo najskôr. To však neznamená, že nerovné partnerstvá, ktoré sa objavujú v súvislosti s ostatnými krajinami by tieto krajiny neovplyvnili. Tu sú taktiež relevantné obmedzenia sociálnych výdavkov a verejných investícií ako napr. miera inflácie nižšia než možná udržateľná miera. Navyiac, tieto krajiny majú najnižší verejný dlh a najvyšší hospodársky rast, čo znamená, že potenciálne vyššie pomery schodku verejných financií by nepodkopali základné kritéria stability a udržateľnosti verejného dlhu.

Dokonca ani tak ich voľby politikov neponúkajú životaschopnú alternatívu k scenáru „čo najskoršieho“ pristúpenia k eurozóne. Aj v zahraničí existuje konsenzus o rýchlom prijatí euro. Inou záležitosťou však je, že sociálni partneri neboli zapojení do diskusie o politike pristúpenia k EMU a do formulácie makroekonomickej politiky. Dôsledok tejto skutočnosti bol však v prípade pobaltských štátov do značnej miery obmedzený, pretože ich priestor na manévrowanie a možnosti politikov boli oveľa menšie než inde.

Pokiaľ by sa však pobaltské štáty chceli priblížiť zásadám Európskeho sociálneho modelu, potom budú musieť zvýšiť nízke úrovne ich sociálnych výdavkov. Navyiac, pokiaľ by tiež chceli opustiť svoj profil hospodárstiev s nízkymi mzdami, potom trocha vyššia miera inflácie by im poskytla viac priestoru na manévrowanie.

Slovinsko je zvláštny prípad tým, že prijalo postupný prístup a že má sociálny pakt, ktorý podporuje rýchle prijatie euro. Slovinsko predstavuje medzi kandidátmi na pristúpenie k EMU najlepšiu prax, i keď je pravdou, že jeho úroveň hospodárskeho rozvoja a východiskové postavenie boli priaznivejšie než u ostatných štátov. I keď by mal slovinský postup širokého sociálneho dialógu byť príkladom pre ostatných (Slovinsko je pravdepodobne jedinou krajinou, ktorá môže zvládnuť rýchle pristúpenie k EMU, bez toho aby pocítila významné vedľajšie vplyvy na hospodársky rast, zamestnanosť a na výhľad budúcej konvergencie.)

V ostatných nových členských štátoch v SVE je situácia zložitejšia. Problematickými prípadmi sú krajiny „višegrádskej štvorky“, ktoré vytvárajú zhruba 85% HDP súčasných kandidátov na pristúpenie k EMU.

Ako ukázali správy jednotlivých krajín, medzi týmito štátmi možno nájsť rad odlišných postupov. Aj napriek tomu je však ich spoločným prvkom to, že povedomie verejnosti o danej problematike je na veľmi nízkej úrovni. Obyvateľstvo, vrátane sociálnych partnerov, si takmer vôbec neuvedomuje, že pristúpenie k eurozóne nie je jednoducho len technickou záležitosťou, ale je to niečo čo bude mať priamy dopad na budúcnosť rozvoja a životnej úrovne krajiny. Tu je zodpovednosť na všetkých politických aktéroch aj oznamovacích prostriedkoch. Neprebíha žiadna systematická diskusia o

možnostiach politiky, alternatívach, alebo o následkoch. Hoci obieha rad dokumentov a príspevkov o stratégii rozvoja - od národných rozvojových stratégií cez akčné plány zamestnanosti až po plány menovej a fiškálnej konvergenie, debata o tom, ako sú možnosti týchto politik navzájom previazané, nebola a nie je súčasťou agendy.

Na tomto pozadí majú tieto štyri krajiny síce odlišné stratégie, ale ironicky pravdepodobne skončia v eurozóne v rovnakom roku, pravdepodobne v roku 2010. (Na výzvu poľského ministra financií jeho kolegom vo višegrádskej štvorke, aby koordinovali vstup do EMU a zamerali sa na rok 2010, dal slovenský minister financií otvorené odmietnutie: „nebudeme čakať na ostatných“, v novinách *Népszabadság* 2005).

Najsystematickejší prístup medzi týmito krajinami, doplnený čiastočným sociálnym dialógom, bol prístup Českej republiky, kde názory odborových zväzov ovplyvnili rozhodujúce osoby v tom smere, aby opustili počiatočný „prístup rýchlej cesty“ k EMU. Za predpokladu nízkeho *stresu sociálneho zabezpečenia* charakteristického pre Českú republiku sa jej súčasný postup k eurozóne zdá byť najrealistickejší a najudržateľnejší v rámci skupiny štyroch krajín Višegrádu.

V Maďarsku politický nesúhlas medzi ministerstvom financií a národnou bankou vniesol zbytočné napätie do procesu menovej a fiškálnej konvergenie smerom k EMU. Namiesto zámernej stratégie, vychádzajúcej z vlastností danej krajiny a národných priorít, rad nerealistických záväzkov (následne korigovaných) podkopal dôveryhodnosť tak fiškálnej, ako aj menovej politiky, čo vyústilo do straty dôvery medzi (predovšetkým krátkodobými finančnými) investormi. Politickou prioritou súčasnej vlády je lepšie vyváženie situácie sociálneho zabezpečenia a vo svojich prioritách dáva fiškálne úpravy až na druhé miesto. Otvorená diskusia a jasná stratégia na túto tému sa však doteraz ani tu neobjavili.

Poľsko s jeho chronickými problémami so zamestnanosťou a sociálnym napätím (má najvyšší *stres sociálneho zabezpečenia* medzi štátmi SVE) čelí ťažkej voľbe politik vo svojej stratégii pre pristúpenie k EMU. Predchádzajúce nadšenie ohľadom eura uvoľnilo miesto pre opatrnejší prístup. Ako sa tvrdí v poľskej správe: stratégia „euro čo najskôr“ bola vyvážená stanoviskom „euro v správnom čase“. Je však otvorenou otázkou, aké odlišné stanoviská budú zaujímať politickí činitelia v rámci koherentnej národnej stratégie.

Slovensko, ako pionier liberálnych hospodárskych reforiem s jeho stratégiou „doháňanie oneskoreného prichádzajúceho“, dosiahlo obdivuhodné zlepšenia vo svojich verejných financiách a v ukazovateľoch makroekonomickej výkonnosti. V ich dôsledku sa stavia ako krajina Višegrádu s

najvyššími nádejami pre pristúpenie k EMU ako prvé do roku 2009. Za predpokladu mimoriadne vysokej sociálnej ceny zaplatenej v posledných rokoch a všeobecne vysokého *stresu sociálneho zabezpečenia* tejto krajiny – a taktiež vo svetle nadchádzajúcich volieb – zostáva stále otvorenou otázkou, či sa táto stratégia preukáže ako udržateľná.

Všetky tieto štáty by veľmi veľa získali z objasnenia toho, ako zapadne prijatie eura do ich stratégie strednodobého a dlhodobého rozvoja vrátane národných priorít stanovených v ich národných rozvojových plánoch.

Literatúra

- Balassa, Béla (1964) The Purchasing Power Parity Doctrine: A Reappraisal. *Journal of Political Economy* 6, 584–566.
- Buiter, W.H. a C. Grafe (2002) Anchor, Float or Abandon Ship: Exchange Rate Regime for the Accession Countries, presented at the conference 'Alternative exchange rate regimes in the globalized world' 11. jún 2002, Talin, Estónsko.
- Doyle, P., L. Kuijs a G. Jiang (2001) Real convergence with EU income levels: Central Europe from 1990 to the long term, IMF Working Paper WP/01/146, MMF (september).
- EUB (1999) Monthly Bulletin (máj).
- ECOSOC (2005) European Monetary Union enlargement, working document, spravodaj: pán Pálenik, Brusel.
- EIRO (2004) National-level tripartism and EMU in the new EU Member States and candidate countries, <http://www.eiro.eurofound.eu.int>
- Egert, B. (2002) Estimating the impact of the Balassa–Samuelson effect on inflation and the real exchange rate during the transition, *Economic Systems* 26, 1–16.
- Jeffrey, F a A. Rose (2002) An estimate of the effect of common currencies on trade and income, *Quarterly Journal of Economics* 117, 437–466.
- Galgoczi, B., C. Lafoucriere a L. Magnusson (2004) *The enlargement of Social Europe – the role of the social partners in the European Employment Strategy*, ETUI: Brusel.
- de Grauwe, P a G. Schnabl (2004) Nominal versus real convergence with respect to EMU accession. How to cope with the Balassa–Samuelson dilemma, working paper, KU Leuven.
- de Grauwe, P a F Mongelli (2005) Endogenities of optimum currency areas: what brings countries sharing a single currency together? ECB pracovný dokument 468 (apríl).
- Gros, D., T. Meyer a A. Ubide (2004) The nine lives of the Stability Pact, a special report by the CEPS Macroeconomic Policy Group (február).
- MMF (2004) Adopting the euro in Central Europe – challenges of the next step in European integration.
- Inotai, András (1999) Benefits and costs of EU enlargement for present members, first-round candidates and other associated countries, paper presented at the Annual World Bank Conference on Development Economics, Europe, Paris, 21.– 23. jún 1999.
- Keune, M. a M. Rhodes (2005) EMU and welfare states in East Central Europe, in K. Dyson (ed.) *Enlarging the euro-zone: the euro and the transformation of East Central Europe*, Oxford: Oxford University Press, (bude publikované).
- Köhler, Horst (2004) The euro – towards adopting the common currency in Central Europe, keynote address at the conference 'Euro adoption in the accession countries – opportunities and challenges', Medzinárodný menový fond, Praha, 2. február 2004.
- McKinnon, D. I. (1963) Optimum currency areas, *American Economic Review* (september), 717–725.
- Mundell, R. A. (1961) A theory of optimum currency areas, *American Economic Review* 51, No. 4 (september), 657–665.

- Napi (2004), Rozhovor s Zsigmond Járαι, *Napi Gazdaság* (Maďarské hospodárske noviny), 28. október 2004 (maďarsky).
- Népszabadság (2005) Interview with Peter Papánek, *Népszabadság* (maďarský denník), 22. február 2005 (maďarsky).
- Oblath, Gabor (2003) Inside the EMU is safer (maďarsky), *Figyelő* (17. júl), Budapešť.
- Orbán, G. a Gy. Szapáry (2004) The Stability and Growth Pact from the perspective of the new member states, Maďarská národná banka, pracovný dokument 2004/4.
- Samuelson, Paul (1964) Theoretical remarks on trade problems, *Review of Economics and Statistics* 64, 145–154.
- Surányi, Gy. (2005) The euro framework must be reformed, *The Banker* (marec), Londýn.
- Szapáry, Gy. (2004) Challenges on the road to the euro: the role of ERM II, Maďarská národná banka, pracovný dokument, Budapešť.
- Thygesen, N. (2002) The Stability and Growth Pact: any need for a revision? European Parliament, Note to Economic and Monetary Affairs Committee, (november).
- Organizácia spojených národov (2001) Economic transformation and real exchange rates in the 2000s: the Balassa–Samuelson connection, *Economic Survey of Europe* 1.
- Svetová banka (2004) EU-8 Quarterly Economic Report (júl).
- Wyplosz, Charles (2003) Do not impose a currency crisis on Europe, *Financial Times* (15. júl).